

Maupassantnak van egy rémes novellája, melynek címe „La nuit” — az éj és alcíme „cauchemar” — rémlátomás: éjjel, nem tudom már milyen előzmények után, arra döbben, hogy Páris kihalt, nincs egy lélek se sehol, a lámpák (akkor még nem igen volt villany, főleg az utcákon nem) kialudtak s végül rájön, hogy a Szajna is kiszáradt, egy csepp víz sincs benne. Ez a novella jutott eszembe, amint egy barangoló pesti napom végétével este későn, kapuzárás után, fáradtam botorkáltam a Liget mentén hazafelé. Voltak emberek itt-ott, szó sincs róla, de az ellentét mégis feltűnő volt a túlságig is mozgalmas, zajos, eleven nappali Budapest után. Igaz viszont az is, hogy a zakatolás, sűrűség-forgás még nem jelent okvetlen elevenséget, igazi, magasabb értelemben vett vitalitást; s ily vonatkozásban még egy kiváló franciát szeretnék idézni (megjegyzem, véleményem szerint Maupassant fölött égi magaslaton

végi szecesszió számomra annyi meg-hítt gyermekkori emlékekkel kapcsolatos, mikor a Studiót nézegettem s amikor a szecesszió jegyében történt minden friss, új erőfeszítés a művészetben. A szecesszió ma, az örök körforgás, a hatás és ellenhatás törvényei szerint, annyira szokás ócsárolni, mintha teljes egészében rossz, művészietlen stílus lett volna — ami persze így, tételként felállítva, egyáltalában nem tartható. Távol tőle. Annak azonban, aki, mint magam, a századforduló táján kapta erős esztétikai benyomásait, egy adag elfogultságot le kell kalkulálni — nem egyszer kaptam rajta magamat, hogy még a legvacakabb szecessziós házakat se tudom olyan esztétikai ellenszenvvel nézni, amelyet megérdemelnének, teszem azt annál a valóban torzszülött háznál a Mária-utcában, ahol a legfelső emelet műteremablakai fölött, a homlokzaton óriási, a ház méreteihez képest túlméretezett és példátlanul gyenge minőségű, elrajzolásokkal teli domborművű női alakok láthatók! Ezeknek az indokolatlan odaplántálása is valahogy többé-kevésbé szecessziós ötlet volt; ugyancsak százszázalékos stílus például a Király-színház is, itt is megvan az az aránytalanság, hogy a két szoborfej az oromzaton olyan óriási nagy a homlokzat méreteihez képest... A szecessziót valami mondhatnám fiús, pajkos kedv jellemzi: olyat csinálni, amit a szigorú akadémikus szabályok szerint nem lehet és nem szabad. Ennyiben is mindenestre forradalmat jelentett a szecesszió azoknak a művészeknek — festőknek, szobrászoknak, építészeknek — a szellemi szövetségét, akik már nem bírták azt az akadémikus eklekticizmust, amely azelőtt, körülbelül a nyolcvanas években uralkodó volt, az élményedéssé, stílusutánczó, kóros „stílus”-ával, amely Budapestre oly nagy mértékben rányomta bélyegét. Ha példát kellene mondanom erre, talán az Iparcsarnokot és a Közlekedési Múzeumot nevezném meg, mint ennek a tipikusan eklektikus (magyarul összedett) „stílus”-nak, illetve stílusatlanságnak valóban elretentő példáit. Bár ezekben valami nagyon elcsépejt barokk az, ami dominál. Ami az Anker-palotát illeti: ez nem az a bizonyos tiszta szecesszió, vannak benne klasszicizáló elemek, a két főnt álló szoborral például, de egészében inkább talán valami egészen vegyes, meghatározhatatlan stílus. Főhibája, hogy a masszív oszlopok nem tartanak semmit és őket se tartja semmi lentől; az erős tagozottság, amit ez az oszlop-sor jelent, csak az első emelet magasságában kezdődik. Mellette az új csokoládé-házaknál viszont nincs elég tagozottság, de, sajnos, a modern házak legfőbb érdeme, a síma felületek nyugodt hatása sincs meg, mert itt a sok kosárfonadékú erkéllyel és a fal-felületeken látható, legjobb esetben hímfészhez hasonlítható „kreuzli”-szerű ornamentikával egészen meg van törve, szüntelve. Amennyire nincs nyugodt, nagyvonalú hatása ezeknek a házaknak főnt, annyira megvan lent, a fehérés műkő-pilléreknél, főleg azért is, mert a tér még nincs egészen meg így, beépítetlenül, nagyobb és az ott folyó építészeti munkálatokkal érdekes képet ad az ócska Károly-körúti ház nagy, síma tűzfalával, mint nyugodt háttér-felülettel... Itt akadtam aztán össze a fentebb említett úrral, itt történt velem, ami ezen a társadalmilag túlrétegezett, öröklött mágnásmilói kényszereszmékben szenvedő Pestünkkel nem igen szokott történni: beszélgetésbe elegyedtem egy vadidegennel az utcán. (Mellesleg szólva, már egy-

szer ki kellene kelni a buta és indokolatlan gög ellen, amellyel nálunk oly sokan fölhúzzák az orrukát az ismeretlen embertársal szemben, mintha az pária volna, sőt talán mérges vípera, vagy bélpoklos; és mintha bizony abból a vadidegenből, akinek amíg felelgetnek, ha szól hozzájuk, akinek nők gyakran meg se köszönik, ha helyet ad az autobuszon (!) — mintha ebből a vadidegenből egy csapásra más

Pesti cégér-festmény

fajtájú, rokonszenves ember válna akkor, ha netán akad egy közös ismerős, aki bemutatja, sőt mi több, már akkor is, ha valamely alkalomból kifolyólag az illető az önbemutatásnak nálunk határozottan túlbecsült gesztusát találta elvégezni.) Szóval egyszerre eszmecsereben találtam magam az idegen úrral, akiről már-már azt hittem, lán építészeti szakember, de nem, egyszerű laikus polgár volt, aki termé-

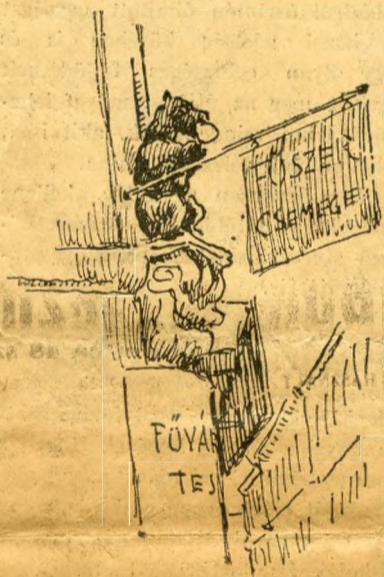
szetesnek vélte, hogy az ember ki-az ugyancsak kedves, régies, sőt művésziesen szép szarvashajszu dombormű a Szarvas-téren: ma Szebenyi Antal-tér. Szebenyi Antal nevével, bár lehetett igen kiváló férfiú, de nem tudunk semmimemű fogalmat összekötni, sőt ezek után nem is akarunk: nekünk ne adjanak fel leckét, ne akarják így becsempészni Szebenyi Antalt a mi meghitt, megszokott és megkedvelt mindennapi fogalmaink közé. Azt hiszem, körülbelül ez a pesti ember ösztönyszerű érzése az utcanevek ilyen átkeresztelésével szemben. Majdnem azt mondhatnók, műemlék egy-egy régi utcanev is, sajnáljuk, ha lebontják, legalább annyira, ha nem

Árus a József-körúton

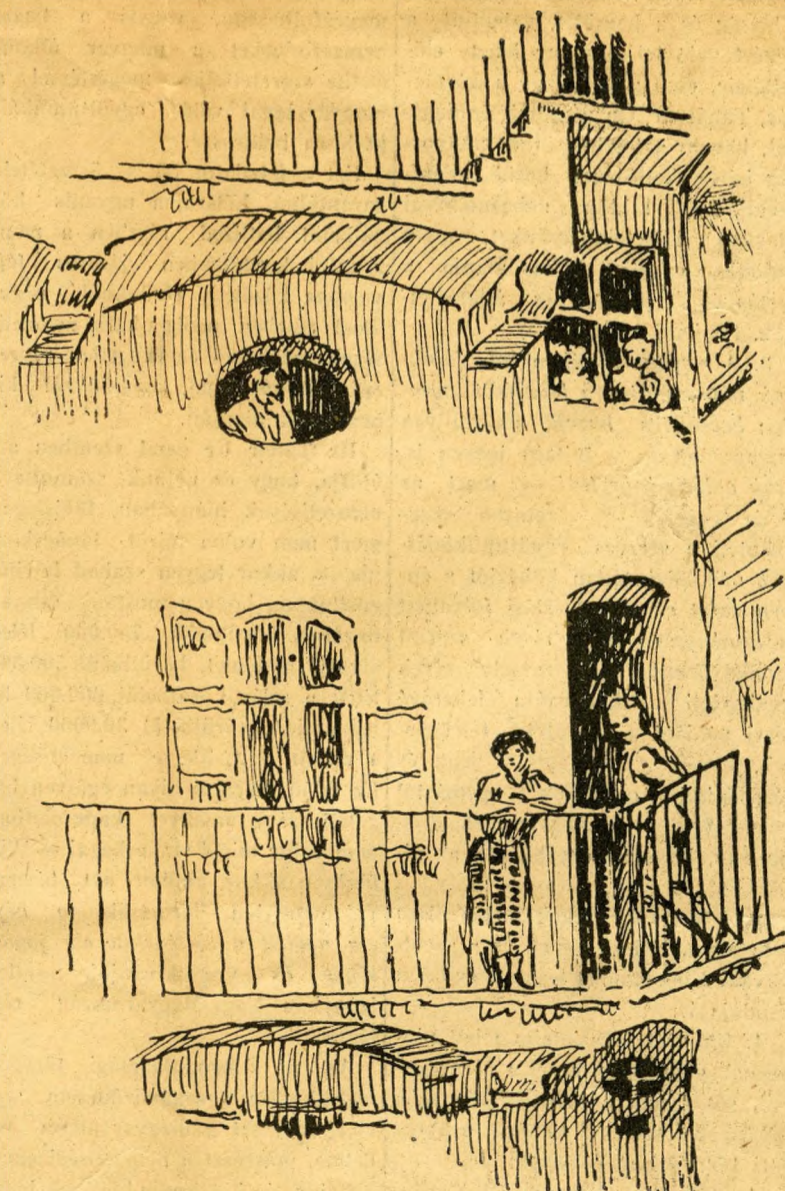
jobban, mint ahogy sajnáltuk például, amikor tavalyelőtt lebontották a Margit-körúton azt a házat, melynek elismerten a legszebb régi ablakrácsai voltak, vagy amikor láttuk, hogy a Batthyány-téri rokokó-házat, mely a legszebb XVIII. századi palotácska Budapesten s amelyet már nagyon elrontott a magasabbra került járdaszint és a ház falán éktelenkedő számtalan cégfelirat, tulajdonosa oly kevéssé becsüli, hogy a tetejét nagy vörösréplapokkal foltoztatta ki, ami aztán végképp elrontotta összhatalását. Erről a legtisztább rokokó-stílusú házról azt beszélnek, hogy valamelyik Habsburg építtette egy barátja részére; a hajdani kéjklakból ma nyomortanya lett — lehet hogy később hozzáépített, de ugyancsak igen régi, vastag falak közt hihetetlen mély kettős udvarában számtalan proliakás, lesújtó, fojtó nyomorhangulat terjeng benne. A magányra való igény — az, amit az angol nehezen pótolható szóval „privacy”-nak nevez és mint az élet egyik legfontosabb értékét becsüli — ez az, amiről itt, ezekben a proliházakban, sőt, az ember igazán nem is hinné, számtalan pesti kispolgári bércsarnokokban is fölöslegesnek tartották gondoskodni. Ezek azok a tömeglakások, melyekről Werner Sombart a proletariátusról szóló tanulmányában oly találóan írja, hogy a magánélet legszentebb és legkevésbé szent mozzanatai egyaránt, mondhatni a szomszédok szeme előtt játszódnak le. A szarvastéri ház is körülbelül ilyenforma, a festői udvar sem felel meg a mi modern kívánalmainknak a higiéne és elkülönítettség dolgában s ugyanez áll arra a pár, még megmaradt mulatságos ócska házra az Attila-körúton, melyek itt földszintesek, de a Döbrentei-utca felé emeletesek. Árván maradt emlékei a letűnt múltnak, ugyanúgy, mint velük szemben a két környezetét vesztett hegyestornyú templom, melyek elhagyatottságukban ugyancsak sután, szegényesen hatnak, ha teszem azt, a Gellérthegy tabáni lejtőjéről szemléljük az innem mutatózó összkép keretében, arról a pont-ról, ahová az új szállodát tervezik. (E szálloda tervei joggal keltenek kíváncsiságot, hisz attól, hogy szerencsésen oldják-e meg vagy nem, függ, hogy Budapestnek ez a része a városkép részén a városrész sikeres lesz-e, vagy sikerületlen.

Ami Pest kedves, régies, patinás vonásait illeti: ebben a tekintetben említenem kell egy jelenséget, melynek nem tudom, hogy figyelmet szenteltek volna eddig, pedig kultúrtörténetileg is sem megvetendő érdekességű. Ezek a szélteben mindenütt látható, tipikus cégér-festmények. Bizonyos

A Medve-utca medvéje

áll): Baudelaire-t, aki *Le Matin* — a reggel című páratlan szépségű versében leírja, amint ébred Páris, szedi szerszámait és munkához lát, mint „vieillard laborieux”, ami jelent „munkás” öreget, de a szorgalomnak azt a vállfáját, melyre azt is mondhatjuk: „pepecselő”. Valóban sokszor pepecselő, totyakos aggastyán képében tűnhet fel előttünk a nagyváros, olyankor, mikor ódon, azaz inkább ócska, kopottas városrészekben barangolunk — mint én a Király-utcán, annak zeg-zúgos, toldott-foldott udvarai közt. Igaz, hogy nehéz, munkás nap után, fáradtan vetődtem el ide, talán a saját elcsigázott hangulatom is fokozta a benyomás leverő voltát. Bár ezt a városrészt semmiképp se lehet szépnek látni (kivéve a valóban szép, Király-utca 9. számú házat), ez az a táj, melynek előbb-utóbb meg kell újulni, sőt már ki is kezdte a csákány, bontanak a Király-utca elején s hallom, készül majd a Madách-sugárút, ha nem is egészen az eredeti, nagyobb szabású terv és elgondolás szerint. A Károly-körút új csokoládé-házait nézegettem: gondoltam, illő már egyszer kissé közelebbről szemügyre venni; és a nagy bolthajtás alatt találtam egy urat, aki ugyancsak nagy figyelemmel nézegette, mi történik itt az építészeti terén. A Deák-tér felől jöttem volt, az Anker-palotát nézegetve, Budapest valamikor legtöbbször szidott épületét, miközben, mint máskor is nem egy ízben, egyre latolgattam magamban, vajjon tényleg olyan ocsmány-e, vagy talán nem is olyan borzasztó, talán igazságtalanul zúdult fel ellene a közvélemény valamikor a századforduló idejében, mikor épült. Lehet, hogy gyengém van a szecesszió-stílus iránt, hisz a század-

Rokokó-palota udvara

mértékig már ezek is tűnőben, legalább is fogyóban vannak; a modern, elegáns boltra ma már nem igen festenek cégért, ma más a divat, márvány-portál készül, „modern“, értsd, csupa kisbetűs, kis kezdőbetűs cégelfirattal, kapuszerű n és m betűkkel, aztán lehetőleg ferde, diagonális vonalakkal, ha más nem, a kirakat van esetleg így rendezve, ferde szögben, berugva, mintha háborgó tengert akarnának vele mimelni. Ily szempontból az is jellemző, hogy kávéházon még nem láttam cégér-festményt, a szerény kávéméréseken annál gyakoribb: itt a gyengébbek kedvéért oda van festve a kifli, a habos kávé, a kuglóf és egyéb attrakció, láttam olyat is, ahol még az ujságok is rajta voltak az utcai csendéleten. Sokszor mulattatnak a naivitásukkal ezek a festett cégérek, ezekben is van valami ősi, primér vonás közvetlenül a képzeletre hatnak, esetleg az analfabétákra vannak számítva — és voltak kétségkívül főleg régebben, amikor az analfabétizmus még elterjedtebb volt, aki vásárolni ment, esetleg nem tudta elolvasná a feliratot, hogy „mészáros“ vagy „hentes“, de látta a cégéren az ökörfejet, a hurkákat, sonkát, stb. stb. Kötetet lehetne írni ezekről a festett cégérekéről és alighanem írtak is, például Páris cégéreiből, melyek közül egyet reprodukálva láttam a múltkor az iparcsarnoki vásár egyik pavilonjában. Ezt azonban komoly, művész-készítette festmény volt, mely egy kövér, inyenc embert ábrázolt, aki álla alá kötött asztalkendővel, terített asztal mellett ülve falatozik; a festmény egy párisi vendéglő cégéréül szolgált. Nálunk a cégéreket kizárólag egyszerű festőiparosok festik, azt se tudjuk, hol és hogyan készülnek, mégis hallatlanul vonzzák, izgatják festőérdeklődésemet (mindig arra vágytam, csak egyszer volna alkalmam egy bolt részére olyan csendéletet festeni, melyet cégérként kitennének az utcára! de soha se jutottam érintkezésbe ügyfelekkel, akik ilyet rendeltek volna.) A cégér iparszerű csendéleteiben az a vonzó és kedves, hogy mintegy azt példázzák, hogy a magasabb festőművészet gyökerei valahol belenyúlnak az egyszerű kézművesipar talajába — vagy legalább is ez volna a helyes, hogy belenyúljanak —, hogy a festőművészet valamit megőrizzen ebből a primér jellegből, ebből az őszinte naivitásból. Többet mondok, az egész modern francia pikturában, impresszionizmusban és poszt-impresszionizmusban nem lekicsinylendő mértékben megvan a törekvés arra, hogy visszaszerezzük ezt a kapcsolatot az ősi mesterségszerű naivitással, Manet-től egészen az újabbak közt, például Utrilloig sokan törekedtek — öntudatlanul vagy tudatosan — egy bizonyos kvalitásra, melyet cégérszerűségnek nevezhetnénk. Nehezen meghatározható valami ez, talán azt mondhatnók, visszatérés ahhoz az igénytelen egyszerűséghez, pözmentességhez a feldolgozásban és a festői előadásban, mely a „magasabb“ művészi kiképzésben, a művészetre való nevelésnek mai állapota mellett, gyakran veszendőbe megy s amelyet sokszor megkapó mértékben lelünk föl egyszerű kézműves-készítette cégér-festményekben. A cégéreknek egy nagy bajuk van: silány, nem eléggé színtartó festékekkel készülnek és így egyik-másik már csaknem a felismerhetetlenségig megfakult, egyébként azonban naiv sablonszerűségükkel (a sörös poharat például el sem tudják képzelni másképp, mint bőven lecsorgó habbal) rendkívül mulatságosak sokszor elszórakozom velük, elnézegetem őket s egyben bizonyos vágyat érzek, szinte irígységet a cégérfestő kollégákkal szemben. Bár bizonyos, hogy a képzőművészet iránti szükséglet mélyen gyökerezik az emberekben, mégis a művész helyzete a társadalomban felemás, ingadozó, kevésbé tisztázott s így talajvesztettségünkben joggal érezzük, hogy a cégérfestő sokkal pontosabban körülhatárolt helyet élvez a társadalomban, mint olyan iparos, aki valóban primér, elemi szükségletet szolgál ki a festéssel.